

ROMANIČKI KIP GOSPE U ŠIBENIKU

Ksenija Cicarelli

Obrađujući romaničke freske u crkvi Gospe Srimске pokraj Šibenika Cvito Fisković je upozorio i na rijetke spomenike romaničkog stila XIII stoljeća sačuvane u Šibeniku i okolici. Naveo je tri crkve i nabrojio ostatke crkvenog i stambenog graditeljstva srednjovjekovnoga grada.¹

Slikarska i kiparska djela tog razdoblja su rijetka. Osim već spomenutih fresaka, do danas se zna samo za jednu sliku XIII st., ikonu Gospe s Djetetom iz Nove crkve u Šibeniku.² Nedavno je ta grupa spomenika obogaćena dosad nepoznatim i neuočenim kipom Gospe s Djetetom romaničkog stila iz ženskog benediktinskog samostana sv. Luce u Šibeniku. O njoj, na žalost, nema podataka. Postoji tradicija da je prije pripadala ženskom benediktinskom samostanu sv. Katarine u šibenskom Docu, osnovanom 1391. godine, te da je, pošto je samostan ukinut 1806. godine odlukom francuske vlade, s ostalim inventarom tog samostana dospjela u samostan sv. Luce. Toj se tradiciji može povjerovati jer se u inventaru predmeta tog samostana iz 1828. godine nekoliko puta spominje kip Gospe i Djeteta, njihove krune i haljine te zavjetni darovi koji su ih ukrašavali.³ Poznato je da se u muškim i ženskim benediktinskim samostanima oduvijek štovala Majka Božja, pa su brojni osobito prijašnji samostani, nosili njeno ime. Ako je samostan bio posvećen nekom svecu, u crkvi je redovito pored oltara tog sveca bio i oltar posvećen Mariji.⁴ Stoga nije čudno da su i šibenske benediktinke štovale Gospu i da je glavni oltar njihove samostanske crkve posvećen Gospi Snježnoj na kojem je spomenuti kip stajao sve do vremena dok nije postavljena oltarna pala iz konca XIX stoljeća.

Zahvaljujući tome, taj se kip sačuvao do naših dana iako ne u izvornom obliku već oštećen, polomljen, sasječen i u nekoliko navrata prebojadan.

Kip Gospe s Djetetom izrađen je od obojene pečene zemlje i iznutra je šupalj. Nekada je Gospa bila prikazana u punom liku, dok je danas ravno odrezana iznad koljena, pa joj visina u takvom skraćenom obliku iznosi 68 cm. Vjerojatno je kip odrezan u trenutku kad mu se oštetio ili polomio

donji dio od kojeg su sačuvana tri ulomka: draperija Marijina plašta niže od koljena te dva manja dijela draperije s rubom koji se svija i lomi, a ispod proviruje obuća desne i lijeve noge.

Kip Gospe i Djeteta frontalno je komponiran, pa mu je stražnja strana nedorađena. Marija stoji uspravno ozbiljna lica, rastvorenih velikih očiju grafički uokvirenih crnom linijom i crnih zjenica. Pogled joj je ukočen i neodređen. Visoko nadvite tanke obrve povučene su crnom bojom. Inkarnat je ružičasto-smeđ s velikim istaknutim okruglim crvenim jabučicama na obrazima. Usta crvena, razvučena i naglašena. Razmjerno velika glava na širokom vratu okrunjena je krunom s nizom istaka na vrhu i ukrasom

Romanički kip Gospe s djetetom u samostanu Sv. Luce u Šibeniku

obojenih kamena crvene i plave boje u obliku kruga i romba, obrubljena tankim crnim rubom. Pod krunom je marama maslinasto-zelene boje s ukrasom šiljastih osmerolatičastih cvjetova žuto-zemljane boje. Rub joj pokriva pola čela, a uz lice se nabire i spušta vijugavom linijom i završava plitko

Romanički kip Gospe s djetetom u samostanu Sv. Luce u Šibeniku, pogled sa strane

Romanički kip Gospe s djetetom u samostanu Sv. Luce u Šibeniku, detalj

složenim naborima, u cik-cak liniji na Gospina ramena. Haljina joj je tamno-karmin boje s latičastim cvjetovima sivkasto-zemljane boje. Vratni izrez haljine je ovalan i obrubljen dvostrukim kružnim linijama crne boje, između kojih je ukras kosih križića žutozlatne boje. Struk haljine pripasan je širokim pojansom s aplikama koje imitiraju metal i sa četvrtastom kopčom. Dulji mu krak okomito pada niz haljinu. Gospa je ogrnuta plaštem tamno-plave boje iskićenim posutim latičastim cvjetovima žuto-zemljane boje sličnim onima na marami, samo nešto većim. Rub plašta završava ukrasnom vrpcom s nizom romba spojenih križićem, vrlo sličan onome na ovratniku haljine i obogaćen žuto bojanim motivom niza polukružnih lukova koji završavaju trolisnim cvijetom. Plašt je prebačen preko Gospinih ramena, gladak je i obavija desnicu. Pod desnicom rub se plašta spušta okomito do donjih dijelova lika, dok se nabore na boku koso i blago svijaju. Na drugoj strani plašt se nabire u plitkim naborima preko ruke na kojoj drži Dijete. Neobi-

čan je dio odjeće sličan dvostrukom uskom pojasu koji je obješen o vrat i na koji je naslonjena ruka Gospe kojom drži jabuku. Šake ruku nerazmjerno su velike prema veličini ruke. Na prstima su naznačeni nabori članaka crnim i crvenim linijama. Dijete sjedi u neobičnom položaju prekriženih nogu. Odjeveno je u crvenu haljinu s peterolatičastim žutim cvjetovima obrubljenima crnom bojom. Kristu je u ljevici svitak, a uzdignutom desnicom blagoslivlja. Rubni dijelovi haljine oko vrata i rukava imaju isti ukras Gospine haljine i plašta, s nizom romba i oblih lukova s trolisnim završecima. Na licu su mu vidljivi tragovi istaknutog rumenila obraza, a ukočen pogled rastvorenih očiju naliči onom Gospinu.

Tako oštećena ta skulptura Gospe i Djeteta odaje odlike romaničkog stila. Na njoj su, naime, uočljive pojedinosti i značajke koje odgovaraju tom razdoblju: statički oblikovan i frontalno postavljen lik Gospe, dok je Dijete u poluprofilu s pogledom u drugom smjeru, zagasiti kolorit odjeće sa slikanim cvjetnim, rombim i geometrijskim ukrasom na rubu, rubni nabori marame položeni u cik-cak liniji, stilizirani ukrućeni okomiti nabori, istaknuti pojas u struku s okomito spuštenim duljim krakom, modelacija lica Majke i Djeteta s velikim rastvorenim očima neodređena pogleda i istaknutim crvenim jabučicama na obrazima. Romaničkog je oblika i niska kruna s istacima i islikanim ukrasima raznobojnog kamenja. Sve su to značajke zrelijeg romaničkog stila, što se obično datira u drugu polovinu XIII stoljeća.

Njena likovna vrijednost je velika budući da je to kod nas jedini dosad poznati primjerak romaničke skulpture iz obojene pečene zemlje iz tog razdoblja, pa po tome predstavlja umjetničku i kulturno-povijesnu rijetkost. Ne posjedujemo nikakvih podataka o porijeklu te umjetnine. Izravne usporedbe prema stručnoj literaturi koju sam dosad imala na raspolaganju nisam našla.⁵ Stoga je ona nakon konzervacije⁶ prikazana kao izuzetan primjerak na izložbama koje je Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Splitu priredio u Splitu, Šibeniku i Zadru krajem 1977. i početkom 1978. godine pod naslovom »Izložba kipova i predmeta ukrasne umjetnosti u Dalmaciji XIII—XVI st. restauriranih u restauratorskoj radionici Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu 1976—1978.«⁷

Taj kip potvrđuje raznolikost umjetničkog stvaranja na našoj obali Jadrana o kojoj je Cvito Fisković toliko pisao i svestrano je osvijetlio na osnovi arhivske građe i sačuvanih umjetnina kroz stoljeća. Za Šibenik pak ona potvrđuje i proširuje živost umjetničkog stvaranja i u razdoblju romaničke XIII stoljeća.

BILJEŠKE

¹ *Franjo Dujmović — Cvito Fisković, Romaničke freske u Srimi. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 11, Split, 1959, str. 12.*

² *Katalog izložbe »Iz riznice srednjevjekovnog slikarstva Šibenika«, Povremena izložba Muzeja grada Šibenika, 11, Šibenik 1972—73.*

Cvito Fisković, Trogirska romanička Gospa, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 20, Split, 1975, str. 36.

³ Benediktinski samostan Sv. Luce u Šibeniku. O tridesetogodišnjici njegova opstanka 1639—1939. Šibenik 1939, str. 12—13.

Krsto Stošić, Benediktinke u Šibeniku, Croatia sacra, Zagreb 1934, str. 1—28.

Među arhivskim dokumentima benediktinskog samostana sv. Luce u Šibeniku, koji datiraju već od XV stoljeća pa dalje, a koji su složeni po stoljećima bez redosljedaja i posebnih oznaka, nalazi se spis iz 1828. godine koji spominje inventar predmeta koji su nakon ukinuća benediktinskog samostana sv. Katarine prešli u vlasništvo benediktinskog samostana sv. Luce u istom gradu. Izdvojiti ću samo dijelove tog inventara u kojima se spominje kip Gospe.

Actum

Sebenico li 8. Ottobre 1828 nel Convento delle Monache di S. Lucia.

Inventario

che si erige degli effetti e genere appartenenti al suddetto Monastero, ed a quello ora unito di S. Catarina, in ordine al Venerato Circolare Decreto 2 Agosto No 8448/877, in esuro all' altro Venerato del. Ecc.^o Governo 1mo Luglio Nr. 12867/2783

Presenti

L'Imp.^{ex} Attuario Politico Tommaso Opera, il Sig.^r Giovanni Marinovich del fu Giovanni, Padre Secolare della Religiosa Famiglia e la R^{da} Madre Maria Caterina Semonich Abbadessa.

Segue l'Inventario degli effetti ed arredi sacri appartenenti al fu Monastero di S. Caterina, e consegnati alla R^{da} Madre ex Abbadessa Elena Zuliani.

»Un abito di seta color di rosa ingalonato, per vestire statua della B.^{ta} Vergine della neve.

Un detto simile color di fuoco con fiori.

Un detto pagonazzo.

Un detto giallo a fiori.

Un detto bianco ricamato.

.....

Quattordici voti di argento sopra la statua della B.^a Vergine. Un pajo orrechini di oro a chiocka con perle fine per adornamento della stessa B.^a Vergine.

Un pajo detti d'oro a facia con perle grande fine per l'uso stesso.

Un pezzo di cordon d'oro di mezzo braccio alla statua sud.^{ta}

Due corone di lama di argento, l'una grande sul capo della B.^{ta} Vergine sud.^{ta}, e l'altra piu piccola simile sul capo del bambino Gesu.

Sopra la corona grande sud.^{ta} un pajo di navicelli d'oro.

Una vera d'oro doppia, larga.

Una crocetta d'oro

Quatro cuori d'oro piccoli

Un anello d'oro con imagine di S. Antonio

Un anello d'argento smaltato con qualche perla

.....

Sebenico, li 5 Novembre 1828.

Madre Donna Maria Simonich abbadessa

Giovanni del fu Gio. Marinovich

Padre..... della famiglia Religiosa

⁴ *Dr I. Ostojić*, Kult Majke Božje kod naših benediktinaca, Kačićev zbornik, 4. Split, 1971, str. 1—13.

J. Soldo, La Madonna nella scultura preromanica croata. P. o. De cultu Mariano saeculis VI—XI. Acta congressus Mariologici-Mariani internationalis in Croatia anno 1971 celebrati, Vol. V. Romae, 1972. str. 73—107.

⁵ Uspoređivala sam je stoga s onima iz istog razdoblja i stila. To su Gospa s Djetetom iz Acuta iz prve pol. XIII st. u Museo di Palazzo Venezia u Rimu, Gospa s Djetetom iz Subiaca u crkvi S. Maria della Valle, Gospa s Djetetom iz S. Maria in Vulturella, Gospa s Djetetom u crkvi S. Martino u Vico nel Lazio. (Bollettino d'arte, anno XLIX, serie IV, 1964, N. III. Luglio—Settembre, str.

218—223. Ilaria Toesca, La Madonna di S. Maria della Valle a Subiaco i Bollettino d'arte, serie V, anno LII, Roma. Roma str. 250.)

Zatim Gospa s Djetetom iz Cesi (Terni) u crkvi S. Maria »de fori« (Bollettino d'arte, serie V, anno L 1965. I—II. Roma, str. 130. figg. 123. i 124), Gospa Germania u samostanskoj crkvi klarisa Corpus Domini u Forliu, Gospa s Djetetom u Gospinoj crkvi u Halbertstadtu (Antje Middeldorf-Kosegarten: Eine sächsische Madonna des dreizehnten Jahrhunderts in Forli. Mitteilungen des Kunst-historischen Institutes in Florenz, Heft IV, dezember 1970), Gospa s Djetetom »Epiphanie« u Muzeju historije umjetnosti u Genevi i Gospu s Djetetom iz diecezanskog muzeja u Namuru, Claude Lapaire, La Vierge de l'Epiphaine, une sculpture française du XIII siècle. »Genava« Tome XXVI, N. s. 1978. Geneve, str. 187—195 i druge.

⁶ Čišćenje, konzervaciju i restauraciju umjetnine izveo je restaurator Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu Slavko Alač. Izrezana skulptura skinuta je s neukusnog drvenog postolja, a njeni polomljeni naknadno krpani dijelovi (Gospina desna ruka i ruka Djeteta kojom blagoslivlja), pažljivo su odlijepljeni radi kasnije restauracije. Kako se pretpostavljalo da je ispod kasnijeg premaza sačuvana originalna boja, postepeno je sondirao i skidao premaze uljenih boja. Ustanovljeno je da je preslikana u dva navrata, što potvrđuje nalaz crteža Gospinih očiju slikanih u raznim vremenskim razmacima. Potpunim skidanjem tih premaza otkrio se originalan crtež romaničkih očiju i obrva, originalna boja istaknutih crvenih jabučica, karmin crvena boja usnica te originalni ružičasto okerasti inkarnat koji je zadržao vremensku patinu do prvog njegova preslika, vjerojatno u XIX stoljeću. Odstranjivanjem preslika crne uljene boje, kojom je bila stilizirana nova frizura Gospe, otkrivene su u crtežu fino modelirane pletenice smeđe boje s okerastim refleksima. Otkriven je i originalni ružičasto-okerasti inkarnat Gospinih ruku s ucrtanim tankim linijama blijedo crvene boje na člancima prstiju lijeve ruke i grafički izvedeni crni obrubi noktiju na rukama. Desna šaka Gospe u visini zgloba bila je odvojena. Spajanje šake s rukom izvedeno je s nutarnje strane mjedenim nosačem, zatim je slijepnjeno »Tenaxom«, a spoj retuširan.

Sondiranjem romaničke krune sa 11 oštećenih istaka ustanovljeno je da je njena originalna boja premazima nestala. Jedino su na modeliranim dijelovima ukrasnog kamena vidljivi tragovi originalne crvene i plave boje.

Čišćenjem marame koja pokriva Gospinu glavu i seže do ramena otkrivena je originalna maslinastozelena boja sa cvjetnim ukrasom, a očišćen je i njen čeon dio obrubljen tankim crnim linijama, ranije prekriven crnom bojom nove valovite kose.

Čišćenje plašta i haljine izvedeno je minimalno. Boje su osvježene, a oštećeni dijelovi retuširani u tehnicu šrafiranja.

I na liku Djeteta ustanovljena su dva premaza. Nakon izvršenih sondiranja skinute su naslage boje sa cijelog lika i tom prilikom ustanovljeni su prijelomi u visini pasa i prijelom desne ruke u visini ramena. Na očišćenom licu otkrivene su romaničke oči s obrvama, ružičasto-okerasti inkarnat s jabučicama izrazito crvene boje i ispupčene crvene usnice. Originalna boja kose nije nađena već oštećenje gornjeg dijela glave ispunjeno pamučnim materijalom koji je kitiran i obojen smeđom bojom.

Oštećeni i nestali prsti desne ruke kojom blagoslivlja modelirani su bolonjskom kredom, sa zečjim ljevilom, a zatim retuširani bojom inkarnata ruke. Na isti način izvedena su i učvršćenja na oštećenim dijelovima tijela u visini pasa. Na cijelom su liku mjestimična oštećenja originalne boje popravljena bojom u tehnicu šrafiranja. Cijeli ovaj rad dokumentiran je fotografijama.

⁷ Katalog »Izložba kipova i predmeta ukrasne umjetnosti u Dalmaciji XIII—XVI st.« restauriranih u restauratorskoj radionici Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu 1967—1977, »Galerija Buvina, Mala likovna galerija Čakavskog sabora«, Split, 20. XII—27. XII 1977.

Katalog »Izložba kipova i predmeta ukrasne umjetnosti u Dalmaciji XIII—XVI st. restauriranih u restauratorskoj radionici Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu 1975—1977. godine. Predgovor Davor Domančić. LXXXVI Povremena izložba Muzeja grada Šibenika. 13—28. IV 1978.

I. Fisković, Izložba starih umjetnina Dalmacije popravljenih u Splitu, »Moćnosti« br. 1, Split 1978, str. 113—118.

A ROMANESQUE STATUE OF THE MADONNA IN ŠIBENIK

by Ksenija Cicarelli

One until now unknown sculpture representing the Madonna and the Christ Child (treasured by the Benedictine Nunnery of St. Lucia in Šibenik) is described by the authoress. The sculpture is made of painted baked clay, representing a antique example of its kind. Following a stylistic analysis and comparison with a small number of preserved and published sculptures of similar kind executed in wood and found in Italy, the authoress assigns it a place among the rarely preserved sculptural works of the mature Romanesque period from the second half of the 13th century.

As the sculpture of the Madonna and Child was received by the Regional Institute for the Preservation of Cultural Monuments in a damaged and repainted condition, the authoress describes the care taken to clean, repair and preserve the sculpture since it represents a significant and exceptional monument.